

Pojednostavljeni pristup primene MSFI 9 na potraživanja od kupaca

STRUČNI RAD

UDK 006.44:657.2

DOI: 10.56362/Rev24105091R

Nikola Rakić¹

Rezime: Donošenje novog Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja 9 – Finansijski instrumenti pored značajnog uticaja na finansijski sektor unosi određene novine i u računovodstveni tretman finansijskih instrumenata kod poslovnih subjekata koji ne predstavljaju finansijske organizacije. MSFI 9 kod nefinansijskih poslovnih subjekata kao jednu od najznačajnijih promena donosi novi pristup u vrednovanju ispravke vrednosti potraživanja od kupaca. Kako je najčešći slučaj u praksi da poslovni subjekti koji nisu finansijske institucije nemaju potraživanja sa značajnom komponentom finansiranja, u radu je predstavljen pojednostavljeni pristup za računanje ispravke vrednosti potraživanja od kupaca po novom standardu. Pored predloga za način na koji se može obračunati ispravka vrednosti potraživanja od kupaca u skladu sa MSFI 9, u radu je predstavljen i način knjiženja obračunate ispravke vrednosti u prvoj i narednim godinama primene ovog standarda, kao i poreski aspekt vrednovanja ispravke vrednosti potraživanja, iz ugla Zakona o porezu na dobit pravnih lica. Pored računovodstvenog aspekta primene navedenog standarda, u radu je istaknut i značaj MSFI 9 za kvalitetnije upravljanje potraživanjima, upravljanje likvidnošću, ali i kreditnim rizikom sa kojim se suočavaju poslovni subjekti.

Primljen: 13.05.2024.

Prihvaćen: 30.05.2024.

Objavljen: 28.06.2024.

Ključne reči: *MSFI 9, potraživanja od kupaca, matrica rezervisanja, očekivani kreditni gubici*

UVOD

Potraživanja od kupaca, zbog svog učešća u ukupnoj aktivni, često predstavljaju jednu od najznačajnijih bilansnih pozicija u većini poslovnih subjekata. Stoga je njihov pravilan računovodstveni tretman i obelodanjivanje u finansijskim izveštajima često od materijalnog značaja za donošenje ocene o kvalitetu tih izveštaja i finansijskom položaju konkretnog poslovnog subjekta. Osim sticanja informacija o obimu prodaje preduzeća, sposobnosti naplate prodatih proizvoda, robe i usluga, vremenskom periodu u kojem preduzeća uspevaju naplatiti svoja potraživanja, potraživanja od kupaca su od velikog značaja stejkholderima i za računanje finansijskog pokazatelja poput likvidnosti, koji najčešće predstavlja polaznu tačku pri oceni boniteta poslovnih subjekata. Adekvatna procena gubitaka koji mogu nastati po osnovu nenaplaćenih potraživanja od primarnog je značaja kako za interne stejkholdere poput vlasnika i menadžmenta, tako i za

¹ Ekonomski fakultet u Subotici, Srbija.
E-mail: nikola.rakic@ef.uns.ac.rs

eksterne stejkholdere poput kreditora, dobavljača i svih ostalih zainteresovanih strana za saradnju sa dotičnim poslovnim subjektom. Međunarodni standard finansijskog izveštavanja 9 – Finansijski instrumenti doneo je određene novine za poslovne subjekte koji su obveznici njegove primene. Ovi korisnici imaju obavezu da na drugačiji način utvrđuju ispravku vrednosti potraživanja od kupaca u odnosu na period pre donošenja ovog standarda kada je bio relevantan MRS 39.

Najznačajnija novina u obračunu ispravke vrednosti potraživanja od kupaca koju donosi MSFI 9 jeste da su poslovni subjekti u obavezi procenjivati očekivane kreditne gubitke unapred; potrebno je da sprovedu određene postupke i izračunaju deo potraživanja za koji smatraju da neće naplatiti u narednom periodu. Kreditni gubitak se definiše kao razlika između ugovorenih priliva gotovine, odnosno evidentiranog potraživanja u momentu prodaje proizvoda/robe/usluge i priliva gotovine koje entitet očekuju da će realno i dobiti po tom osnovu. Očekivani kreditni gubitak se procenjuje na osnovu kreditnog rizika koji se definiše kao verovatnoća neizvršenja obaveza (20). Shodno definiciji kreditnog gubitka može se primetiti da se očekuje proaktivan pristup entiteta u vrednovanju gubitaka koji mogu nastati po osnovu trenutnih potraživanja; potrebno je da entitet proceni sa što većim stepenom sigurnosti koji deo trenutnih potraživanja u budućnosti neće naplatiti. Shodno rešenju Ministarstva finansija Republike Srbije o utvrđivanju prevoda MSFI pod brojem 401-00-4351/2020-16 prva primena MSFI 9 je obavezna za sva pravna lica koja svoje finansijske izveštaje sastavljaju u skladu sa punim MRS/MSFI na dan 31.12.2020. godine, odnosno prva godina u kojoj je ovaj standard obavezujući za primenu jeste 2020. godina (13).

Prethodno relevantni standard MRS 39 je podrazumevao da se ispravka vrednosti evidentira kada se identifikuju objektivne činjenice za nemogućnost naplate, a to su najčešće neizvršenje obaveze od strane dužnika, blokada računa dužnika, ulazak dužnika u postupak stečaja i sl. MSFI 9 upućuje poslovne subjekte koji su obveznici njegove primene da nastoje iskazati očekivane gubitke na portfolio potraživanja koji imaju na dan sastavljanja bilansa stanja. Ovakav pristup ispravci vrednosti potraživanja od kupaca, gde entitet nastoji iskazati svoja predviđanja o delu potraživanja lošijeg kvaliteta, ima veliki značaj i za menadžment, jer će imati kvalitetniju osnovu za planiranje likvidnosti usled posedovanja informacija visokog kvaliteta o delu potraživanja koja se neće naplatiti, odnosno o iznosu potraživanja koja poseduje, a neće se pretvoriti u priliv gotovine u narednom periodu. Procena očekivanih kreditnih gubitaka utiče na proaktivno upravljanje likvidnošću i mogućnost blagovremenog obezbeđivanja eksternih izvora finansiranja. Jedan od prioriteta zadatka finansijskog menadžmenta svake organizacije jeste obezbeđivanje likvidnosti iste (17). Ovakvim načinom procene očekivanih kreditnih gubitaka menadžment dobija bolju osnovu za upravljanje potraživanjima. Veliki udeo zastarelih potraživanja u ukupnim potraživanjima kompanije utiče negativno na vrednost iste, loše upravljanje potraživanjima može čak i profitabilne kompanije odvesti u propast (1).

Priznavanje očekivanih gubitaka po osnovu finansijskih instrumenata, uvažavajući istorijske podatke o realnim sposobnostima naplate, kao i trenutne okolnosti iz okruženja

konkretnog poslovnog subjekta, svakako doprinose uspešnijem upravljanju prilivima sredstava, pozicijom likvidnosti, ali i celokupnim finansijskim položajem jednog poslovnog subjekta. MSFI 9 propisuje pojednostavljeni pristup za potraživanja iz poslovanja, čija će izrada biti predstavljena u nastavku rada, i u paragrafu 5.5.15 jasno navodi da je entitet (pravno lice koje sastavlja finansijske izveštaje) u obavezi da odmerava rezervisanje za gubitke u iznosu koji je jednak očekivanim kreditnim gubicima tokom veka trajanja za potraživanja iz poslovanja koja nastaju kao rezultat transakcija koje definiše MSFI 15 – Prihod od ugovora sa kupcima i koja ne sadrže značajnu finansijsku komponentu prema MSFI 15 (12). Paragraf 63 MSFI 15 navodi da potraživanja od kupaca ne sadrže značajnu komponentu finansiranja ukoliko entitet, tj. pravno lice koje sastavlja finansijske izveštaje u momentu zaključivanja kupoprodajnog ugovora očekuje da će period od momenta prenosa dobara ili usluga na kupca do momenta plaćanja kupca za preneti dobra ili usluge biti do godinu dana (11). Upravo je najčešći slučaj u praksi da entitet koji prodaje dobra ili usluge očekuje i plaćanje kupca u periodu manjem od godinu dana, odnosno valuta plaćanja se najčešće definiše kao period do 30 dana što je itekako kraći period u odnosu na periode preko jedne godine kada bi se smatralo da potraživanje ima značajnu komponentu finansiranja.

Nedostupnost većeg obima literature o primeni i efektima primene MSFI 9, posebno na srpskom jeziku, upućuje na potrebu istraživanja kako bi se naizgled složen Međunarodni računovodstveni standard 9 – Finansijski instrumenti što više približio svim zainteresovanim subjektima za oblasti računovodstva i finansijskog izveštavanja. Često nedostupnost dovoljnog obima kvalitetne literature predstavlja i prepreku za primenu određene profesionalne regulative. U istraživanju koje je sprovedeno od strane kompanije EY u Mađarskoj, ukazuje se na to da je 84% kompanija koje su učestvovala u istraživanju navelo neophodnost dovoljnog obima kvalitetne literature na mađarskom jeziku kao faktor uspešne implementacije MSFI (7). Cilj rada jeste da se prikaže pojednostavljeni pristup primene MSFI 9 na potraživanja od kupaca, kao i računovodstveni i poreski aspekti obračuna u skladu sa MSFI 9, kako bi se računovođama u poslovnim subjektima koji nisu finansijske institucije približila materija koju obrađuje MSFI 9, a sa druge strane cilj je i proširenje stručne literature koja je velikim delom do sada bila usmerena na primenu MSFI 9 u finansijskim institucijama.

PREGLED LITERATURE – NASTANAK, KLJUČNE PREDNOSTI I NEDOSTACI MSFI 9

Jedan od najznačajnijih razloga izbijanja svetske ekonomske krize 2008. godine je činjenica da banke nisu imale adekvatna znanja o stepenu adekvatnosti svog kapitala i posledicama koje mogu nastati usled takvog neznanja, formirajući rezerve tek nakon što bi kredit ili neki drugi oblik finansijske imovine postao nenaplativ (15). Svesni nedostataka MRS 39 koji je podrazumevao priznavanje kreditnih gubitaka

nakon njihovog nastanka, Međunarodni odbor za računovodstvene standarde je već u toku 2009. godine započeo izradu MSFI 9 koji ima za cilj da poslovni entiteti pravovremeno priznaju očekivane kreditne gubitke, finalna verzija ovog standarda je bila objavljena u julu mesecu 2014. godine, a njegova obavezna primena nastupila je 01. januara 2018. godine. U vreme izbijanja svetske ekonomske krize priznavanje gubitaka na finansijske instrumente je bilo definisano Međunarodnim računovodstvenim standardom 39 – Finansijski instrumenti: Priznavanje i odmeravanje; u vremenu krizne situacije su identifikovani ključni nedostaci ovog standarda i uočena je potreba za razvijanjem novog standarda finansijskog izveštavanja, kako bi se otklonile slabosti prethodnog i unapredila celokupna profesionalna računovodstvena regulativa. Ključne kritike MRS 39 koje su se odnosile na veliku složenost ovog standarda, nedovoljnu usklađenost sa načinom upravljanja poslovanjem i rizicima poslovanja, kao i prekasno priznavanje gubitaka po osnovu kredita i potraživanja uticale su na razvoj novog standarda koji postaje relevantan za vrednovanje finansijskih instrumenata i priznavanje gubitaka (2).

Proaktivan pristup vrednovanju finansijskih instrumenata definisan MSFI 9 kroz priznavanje očekivanih kreditnih gubitaka pomaže poslovnim subjektima da ublaže potencijalne gubitke i usklade svoje poslovne strategije sa trenutnom ekonomskom situacijom; efikasno upravljanje kreditnim rizikom podrazumeva vođenje tačnih i ažurnih poslovnih evidencija, kao i blagovremene ponovne procene očekivanih kreditnih gubitaka (6). Autori Kyiu i Tawiah su istraživali uticaj MSFI 9 na rizik banaka na uzorku od 666 banaka iz 61 zemlje za period 2016–2019. god. i došli do zaključka da je nakon primene MSFI 9, koji podrazumeva veću transparentnost i blagovremeno priznavanje gubitaka, smanjen bankarski rizik. Takođe, zaključili su da je efekat primene MSFI 9 veći kod banaka u zemljama sa jačom regulativom sprovođenja računovodstvenih propisa i intenzivnijim bankarskim nadzorom (10). Istraživanje o kvalitetu informacija sadržanih u godišnjim i kvartalnim finansijskim izveštajima sastavljenih od strane konvencionalnih banaka koje su kotirane na indonežanskoj berzi u periodu 2018–2021. god. iznedrilo je zaključke da je primena MSFI 9 značajno uticala na kvalitet informacija sadržanih u finansijskim izveštajima (8). Pored finansijskog sektora, MSFI 9 je obavezan za primenu prilikom računanja očekivanih kreditnih gubitaka na finansijske instrumente, ali i na potraživanja od kupaca i u nefinansijskim poslovnim subjektima koji kao izveštajnu osnovu koriste pune MRS/MSFI. Upravljanje potraživanjima od kupaca predstavlja jedan od najznačajnijih segmenata upravljanja celokupnom tekućom imovinom. Pored toga što se efekti upravljanja potraživanjima odražavaju na novčani tok, odražavaju se i na profit poslovnog subjekta, utiču na definisanje politike popusta i definisanje opcija prodaje koje će kao rezultat imati siguran priliv po osnovu prodatog dobra ili usluge (9). Upravljanje potraživanjima koje se može definisati kao proces kontrole i naplate od kupaca, utiče na veći stepen kontrole kreditne politike kompanija, što može uticati i na rast prihoda i postizanje veće finansijske stabilnosti (3).

Pored benefita koje donosi MSFI 9, a koji se primarno ogledaju u proaktivnom pristupu prema gubicima na finansijske instrumente, autori uviđaju i određene potencijalne nedostatke ovog standarda koji se pre svega odnose na značajne subjektivne procene koje standard omogućava licima koja su odgovorna za finansijsko izveštavanje. Nakon uvođenja MSFI 9, menadžeri su vršili veći uticaj na računovodstvene podatke u odnosu na period pre primene MSFI 9, kao glavni faktor ovakvog činjenja se navodi uticaj krize koja je prouzrokovana pandemijom COVID-19 virusa (8). Primena MSFI 9 podrazumeva postojanje mnogih subjektivnih procena u vezi sa mogućim uticajima, kako eksternih tako i internih faktora, na sposobnost naplate potraživanja, što može uticati na pouzdanost procene očekivanih kreditnih gubitaka, koja nakon primene MSFI 9 u velikoj meri zavisi od kompetencija, profesionalizma, stručnosti, integriteta, profesionalne odgovornosti ljudi koji se nalaze u najvišim organima korporativnog upravljanja (16). Postavlja se pitanje o posledicama prevelike diskrecione moći u obračunu očekivanih kreditnih gubitaka koja je prepuštena zaposlenima i rukovodstvu poslovnih subjekata (16). Autori Norouzpour (2019) i saradnici su istraživali postojanje veze između primene MSFI 9 i upravljanja zaradom i upravljanja kapitalom u 86 banaka koje posluju na teritoriji 19 evropskih zemalja za period 2015–2019. god. i došli su do zaključka da je u posmatranim bankama došlo do većeg upravljanja zaradom i kapitalom nakon primene MSFI 9 zbog većih diskrecionih mogućnosti banke prilikom procene očekivanih kreditnih gubitaka, ali samo u onim zemljama gde je regulatorni okvir od strane Svetske banke ocenjen kao regulatorni okvir nižeg kvaliteta (14).

OBRAČUN ISPRAVKE VREDNOSTI POTRAŽIVANJA OD KUPACA U SKLADU SA MSFI 9 – POJEDNOSTAVLJEN PRISTUP

Pravna lica koja sastavljaju finansijske izveštaje primenjujući pune MRS/MSFI, a to su u Republici Srbiji shodno Zakonu o računovodstvu velika pravna lica, matična pravna lica koja sastavljaju konsolidovane finansijske izveštaje, javna društva i društva koja se pripremaju da postanu javna imaju obavezu da primenjuju MSFI 9 – Finansijski instrumenti i na potraživanja od kupaca (22). Dok ostala pravna lica imaju pravo na izbor da li će primenjivati pune MRS/MSFI, a samim tim i da li će primenjivati MSFI 9. Najčešći slučaj u poslovnim subjektima koji nisu finansijske institucije jeste da njihova potraživanja nastala po osnovu prodatih dobara i usluga ne sadrže značajnu finansijsku komponentu, pre svega zbog valute plaćanja koja se u većini poslovnih subjekata određuje kao period do 30 ili 45 dana, a samim tim imaju mogućnost korišćenja pojednostavljenog pristupa pri obračunu ispravke vrednosti potraživanja od kupaca. Pojednostavljeni pristup pri računanju ispravke vrednosti potraživanja od kupaca se odnosi na izradu matrice rezervisanja, odnosno matrice ispravke vrednosti koja će za rezultat dati iznos ispravke vrednosti potraživanja od kupaca.

Izrada matrice rezervisanja koja će kao rezultat dati iznos ispravke vrednosti potraživanja od kupaca respektujući sve zahteve MSFI 9 može se realizovati kroz sledećih pet koraka:

1. Grupisanje potraživanja shodno zajedničkim karakteristikama kreditnog rizika;
2. Utvrđivanje grupa dospelosti za svaku grupu potraživanja koja je definisana u prethodnom koraku;
3. Utvrđivanje stope istorijskih gubitaka;
4. Definisanje korektivnih faktora i računanje stope očekivanih kreditnih gubitaka;
5. Obračun očekivanih kreditnih gubitaka za svaku grupu potraživanja. (5)

U prvom koraku je potrebno grupisati potraživanja shodno zajedničkim karakteristikama kreditnog rizika koje imaju konkretna potraživanja. Potraživanja koja se mogu svrstati u grupe shodno zajedničkim karakteristikama se razlikuju po verovatnoći i periodu naplate, a to su npr. potraživanja od kupaca u zemlji, kupaca u inostranstvu, velikih kupaca, malih kupaca, kupaca koji predstavljaju matična pravna lica, kupaca zavisnih pravnih lica, kupaca ostalih povezanih pravnih lica, kupaca za čija potraživanja postoji kolateral, kupaca za čija potraživanja ne postoji sredstvo obezbeđenja i sl. Potrebno je pre svega analizirati strukturu potraživanja i pažljivo utvrditi karakteristike pojedinačnih potraživanja, te ih naspram zajedničkih karakteristika grupisati. Za svaku definisanu grupu kupaca se izrađuje posebna matrica rezervisanja koja će za rezultat imati iznos ispravke vrednosti potraživanja prema određenoj grupi kupaca. Ukoliko se radi o grupisanju kupaca prema tome da li je reč o kupcima u zemlji ili inostranstvu, odnosno da li je reč o kupcima koji predstavljaju matična, zavisna i ostala povezana pravna lica znatno je olakšan posao računovođama jer se potraživanja od ovakvih kupaca shodno Pravilniku o kontnom okviru za privredna društva, zadruge i preduzetnike evidentiraju na različitim kontima, te je upit prema računovodstvenom informacionom sistemu značajno lakše definisati (18).

Kada se utvrde grupe potraživanja naspram zajedničkih karakteristika kreditnog rizika, sledeći korak podrazumeva definisanje grupa dospelosti potraživanja u svakoj grupi. Kreatori standarda se vode sledećom logikom: što više dana prođe od dana dospeća, veća je i verovatnoća da se potraživanje neće naplatiti, te će biti i veći iznos ispravke vrednosti potraživanja. Definisanje grupa dospelosti se najčešće realizuje kroz minimalno 5 grupa dospelosti gde prva grupa obuhvata nedospela potraživanja, tj. ona koja su u valuti plaćanja, zatim dospela od 1 do 30 dana, dospela od 31 do 60 dana, dospela od 61 do 90 dana, dospela preko 90 dana, a zatim u zavisnosti od veličine salda poslednje grupe dospelosti definisanje i većeg broja grupa (od 91 do 120 dana itd.).

U okviru trećeg koraka se utvrđuju istorijske stope gubitaka, odnosno entitet se osvrće na izabrani period u prošlosti za koji smatra da će dati relevantne podatke o sposobnosti naplate potraživanja, tj. informacije o tome koliki procentulani deo potraživanja se nije uspeo naplatiti, odnosno koliki deo trenutnih potraživanja se sa velikom verovatnoćom neće naplatiti u budućnosti. Na početku ovog koraka je potrebno izabrati određeni

istorijski period koji će služiti kao osnova za računanje istorijske stope gubitaka, npr. izabraćemo 2022. godinu i videti koji deo fakturisanih potraživanja iz te godine nije naplaćen do momenta sastavljanja bilansa stanja na dan 31.12.2023. Period koji će poslovni subjekt izabrati kao relevantan za računanje istorijske stope gubitaka ne treba da bude previše kratak jer su veće šanse da neće pružiti dovoljno kvalitetne informacije, a ne treba da bude ni predugačak jer su i baze kupaca i tržišni uslovi izuzetno dinamične kategorije (19). Potrebno je utvrditi ukupan bruto promet potraživanja u proteklom istorijskom periodu (2022. godina) za svaku grupu potraživanja definisanu u koraku jedan i utvrditi koliko je naplaćeno od tih potraživanja i u kojoj grupi dospelosti definisanoj prethodnim korakom dva. Praktično, potrebno je utvrditi koliki je bruto promet poslovni subjekt imao u toku 2022. godine i koji fakturisani deo je naplaćen u kojoj grupi dospelosti do datuma sastavljanja bilansa stanja (npr. do 31.12.2023), a koji deo uopšte nije naplaćen do datuma sastavljanja bilansa stanja, odnosno koliki je istorijski gubitak. U našem primeru, istorijskim gubitkom se smatra suma svih faktura koje su nastale u toku 2022. godine, a nisu naplaćene do momenta sastavljanja finansijskih izveštaja, tj. do 31.12.2023. Deleći ukupan istorijski gubitak sa saldonom potraživanja koji je ušao u svaku grupu dospelosti, dolazimo do istorijske stope gubitaka za svaku grupu dospelosti. Računanjem istorijske stope gubitaka entitet dolazi do informacija koliki procentualni deo potraživanja u prošlosti nije naplatio i, oslanjajući se na istorijske podatke, pretpostavlja da verovatno toliki procenat trenutnih potraživanja koja poseduje neće naplatiti u budućnosti. U izradi primera se vodimo sledećim pretpostavkama: poslovni subjekt ima za cilj procenu očekivanih kreditnih gubitaka za potraživanja od kupaca u zemlji koja poseduje na dan 31.12.2023. u ukupnom iznosu od 1.650.000 dinara, za istorijski period uzima 2022. godinu, a ukupan bruto promet ostvaren u toku posmatranog istorijskog perioda iznosi 5.000.000 dinara.

Nakon obračuna procenata istorijskih gubitaka koji predstavljaju prvu komponentu neopodno za računanje očekivanih kreditnih gubitaka, potrebno je da entitet identifikuje veze i njihovu jačinu i između nekih eksternih faktora poput makroekonomskih indikatora i sposobnosti naplate potraživanja kako bi uvažio trenutne okolnosti u kojima posluje i očekivanja za narednu poslovnu godinu, što predstavlja korak broj četiri. U praktičnom smislu entitet npr. utvrđuje da li je neki makroekonomski faktor ili drugi uticaj iz okruženja imao uticaj na njegovu sposobnost naplate potraživanja u proteklom periodu, te u zavisnosti od značaja dosadašnjeg uticaja i očekivanja za kretanje konkretnog faktora, prognozira koliki će uticaj isti faktor imati u budućnosti na obim njegove naplate. Korigujući stopu istorijskih gubitaka očekivanjima entiteta za budući period utvrđuje se stopa očekivanih kreditnih gubitaka. Ovim korakom se postiže proaktivan pristup vrednovanju gubitaka uvažavajući trenutni ambijent u kojem deluje poslovni subjekt. Ali upravo ovaj korak u računanju očekivanih kreditnih gubitaka daje najveću mogućnost za subjektivne procene licima koja su odgovorna za finansijsko izveštavanje, te je nužno njihovo savesno delovanje u cilju fer i realne procene očekivanja. Ovaj korak, shodno standardu, ne mora se raditi, ukoliko poslovni subjekt ne raspolaže odgovarajućim informacijama ili ukoliko bi troškovi dolaska do odgovarajućih informacija prevazišli koristi koje iste obezbeđuju, što je svakako potrebno adekvatno obelodaniti.

Prikaz br. 1 Primer za izradu tabele za obračun istorijske stope gubitaka

Potraživanja prema kupcima u zemlji							
Red. br.	Grupisanje po dospelosti	Saldo potraživanja koji je ušao u grupu dospelosti	2022	2023	Naplaćeno u toku te grupe dospelosti	Saldo potraživanja koji je prenet u sledeću grupu dospelosti	Stopa istorijskih gubitaka
1	2	3 = 2 iz prethodnog reda	4	5	6=4+5	7=3-6	8= istorijski gubitak /3
1	nedospela	5.000.000	1.200.000	800.000	2.000.000	3.000.000	2,00%
2	dospela 1 do 30 dana	3.000.000	1.000.000	500.000	1.500.000	1.500.000	3,33%
3	dospela 31 do 60 dana	1.500.000	700.000	200.000	900.000	600.000	6,67%
4	dospela 61 do 90 dana	600.000	150.000	100.000	250.000	350.000	16,67%
5	dospela preko 90 dana	350.000	150.000	100.000	250.000	100.000	28,57%
6	nikada nije naplaćeno	100.000	istorijski gubitak				

Izvor: Izrada autora

Poslednji korak podrazumeva grupisanje svih potraživanja koja se nalaze u saldu potraživanja na dan sastavljanja bilansa stanja (npr. na dan 31.12.2023) u određene grupe po dospelosti i primenu procenata očekivanih kreditnih gubitaka kako bi se došlo do iznosa ispravke vrednosti. Pretpostavićemo u primeru da je poslovni subjekt u prethodnom periodu identifikovao negativan uticaj stope inflacije na nivo naplate potraživanja na takav način da povećanje stope inflacije za 0,5 p.p. utiče na porast nenaplaćenih potraživanja za 5 p.p., te ukoliko se stopa inflacije poveća za 1 p.p. nenaplaćena potraživanja će se povećati za 10 p.p.

Prikaz br. 2 Primer za izradu matrice rezervisanja

Potraživanja prema kupcima u zemlji sa saldov na 31.12.2023.						
Red. br.	Grupisanje po dospelosti	Iznos	Istorijiska stopa gubitaka	Korektivni faktor	Korigovana stopa	Ispravka vrednosti
	1	2	3	4	5=3*4	6=2*5
1	Nedospela	700.000	2,00%	1,1	2,20%	15.400
2	Dospela 1 do 30 dana	300.000	3,33%	1,1	3,67%	11.000
3	Dospela 31 do 60 dana	200.000	6,67%	1,1	7,33%	14.667
4	Dospela 61 do 90 dana	250.000	16,67%	1,1	18,33%	45.833
5	Dospela preko 90 dana	200.000	28,57%	1,1	31,43%	62.857
	Ukupno	1.650.000				149.757

Izvor: Izrada autora

Pošto su potraživanja prvobitno bila grupisana naspram zajedničkih karakteristika kreditnog rizika, cilj je i da se kvantitativno iskaže rizik nenaplativosti svake grupe potraživanja. Nakon utvrđivanja iznosa ispravke vrednosti potraživanja za svaku grupu potraživanja, potrebno je istu i proknjižiti, odnosno na taj način direktno umanjiti salda na kontima potraživanja koja će se obelodaniti u bilansu stanja.

Knjigovodstveni i poreski aspekt primene pojednostavljenog pristupa MSFI 9

U zavisnosti od toga da li entitet primenjuje MSFI 9 prvi put ili ne, razlikuje se način knjiženja efekata njegove primene. Ukoliko entitet prvi put primenjuje MSFI 9, potrebno je da u toj godini postupak računanja ispravke vrednosti u skladu sa MSFI 9 uradi i za tekuću i za prethodnu godinu, što znači da bi u našem konkretnom primeru bilo potrebno izračunati retroaktivno i ispravku vrednosti na dan 31.12.2022. i uporediti sa iznosom već proknjižene ispravke vrednosti na taj dan.

Način knjiženja efekta prve primene MSFI 9, ukoliko je iznos obračunate ispravke vrednosti potraživanja manji u odnosu na iznos ispravke koja nije obračunata u skladu sa MSFI 9, pod pretpostavkom ostvarenog dobitka u prethodnoj poslovnoj godini:

Red. br.	Račun		Opis	Iznos	
	D	P		D	P
1.	2049		Ispravka vrednosti po osnovu potraživanja od kupaca u zemlji	x	
		340	Neraspoređena dobit ranijih godina		x
	Efekat prve primene MSFI 9				

Način knjiženja efekta prve primene MSFI 9, ukoliko je postupak primene MSFI 9 ukazao da je poslovni subjekt trebalo da obračuna veći iznos ispravke vrednosti potraživanja od kupaca u zemlji nego što jeste:

Red. br.	Račun		Opis	Iznos	
	D	P		D	P
1.		2049	Ispravka vrednosti po osnovu potraživanja od kupaca u zemlji		x
	340		Neraspoređena dobit ranijih godina	x	
	Efekat prve primene MSFI 9				

Efekti svake naredne primene MSFI 9 se knjigovodstveno evidentiraju kroz pozicije bilansa uspeha. Potrebno je uporediti iznos obračunate ispravke vrednosti potraživanja na dan sastavljanja bilansa stanja sa saldonom na računu ispravke vrednosti potraživanja i proknjižiti razlike kroz povećanje/smanjenje salda na kontima ispravke vrednosti potraživanja i kroz povećanje rashoda/prihoda po osnovu obezvređenja potraživanja.

Primer knjiženja ukoliko je potrebno povećati saldo na kontu ispravke vrednosti potraživanja od kupaca:

Red. br.	Račun		Opis	Iznos	
	D	P		D	P
1.		2049	Ispravka vrednosti po osnovu potraživanja od kupaca u zemlji		x
	585		Obezvređenje potraživanja od kupaca	x	
	Ispravka vrednosti potraživanja na dan...				

Primer knjiženja ukoliko je potrebno smanjiti saldo na kontu ispravke vrednosti potraživanja od kupaca:

Red. br.	Račun		Opis	Iznos	
	D	P		D	P
1.	2049		Ispravka vrednosti po osnovu potraživanja od kupaca u zemlji	x	
		685	Prihodi od usklađivanja vrednosti potraživanja		x
	Ispravka vrednosti potraživanja na dan...				

Primena MSFI 9 je donela određene nejasnoće za računovođe, pre svega zbog sukoba između načina na koji se računa i knjigovodstveno evidentira ispravka vrednosti potraživanja od kupaca prema ovom standardu i uslova koji se moraju ispuniti da bi se priznala ispravka vrednosti potraživanja od kupaca prema Zakonu o porezu na dobit pravnih lica (21). Model po kojem je, radi pouzdanijeg salda, potraživanja od kupaca, propisano računanje očekivanih kreditnih gubitaka nije u potpunosti usklađen sa relevantnom zakonskom regulativom u Srbiji. Zakon o porezu na dobit pravnih lica članom 16 propisuje da se rashod nastao po osnovu ispravke vrednosti pojedinačnih potraživanja može priznati isključivo ukoliko je od dana dospeća konkretnog potraživanja do kraja poreskog perioda prošlo najmanje 60 dana. Dok MSFI 9 podrazumeva računanje očekivanih kreditnih gubitaka, tj. ispravke vrednosti potraživanja na grupnoj osnovi, pa čak i za potraživanja koja su nedospela, tj. za potraživanja čija valuta plaćanja nije istekla, vodeći se time da i deo ovih potraživanja može u budućnosti biti nenaplativ. Ministarstvo finansija Republike Srbije je u vezi sa ovim pitanjem 11.02.2022. izdalo sledeća obavezujuća mišljenja pod brojevima 011-00-200/2021-04 i 011-00-62/2022-04, shodno kojima se u poreskom bilansu kao rashod može priznati ispravka vrednosti potraživanja isključivo ukoliko su ispunjeni uslovi propisani članom 16 stav 7 Zakona o porezu na dobit pravnih lica i to na nivou pojedinačnog potraživanja (pogledati detaljanije navedena mišljenja Ministarstva finansija Republike Srbije) (4).

ZAKLJUČAK

Nedostaci prethodno važećeg MRS 39 koji su se odnosili na priznavanje gubitaka na finansijske instrumente tek nakon njihovog nastanka, došli su do punog izražaja tokom svet-ske ekonomske krize 2008. godine. Uvidevši posledice ovakvog načina vrednovanja gubitaka, koje mogu biti katastrofalne, Međunarodni odbor za računovodstvene standarde je već tokom 2009. godine započeo izradu novog standarda MSFI 9 – Finansijski instrumenti. Novi standard kao najveću novinu donosi priznavanje gubitaka na finansijske instrumente u vidu očekivanih kreditnih gubitaka, odnosno pre njihovog nastanka. Primenom MSFI 9 se želi postići veća transparentnost u finansijskom izveštavanju i prikazivanju imovine sa kojom poslovni subjekti raspolažu u Bilansu stanja na realnijim osnovama. Takođe, vrednovanje očekivanih kreditnih gubitaka, uzimajući u obzir aktuelna dešavanja u okruženju poslovnog subjekta, utiče na mogućnost bržeg delovanja i preformulisanja poslovnih strategija.

Pored identifikovanih prednosti, kao neki od najvećih nedostataka MSFI 9 se navodi velika mogućnost diskrecionog odlučivanja koja je data odgovornim licima za finansijsko izveštavanje, što utiče na postojanje rizika za upravljanje rezultatom poslovnih subjekata.

Ovaj rad predstavlja detaljan prikaz pojednostavljenog pristupa primene Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja 9 (MSFI 9) na potraživanja od kupaca, sa posebnim naglaskom na poslovne subjekte koji nisu finansijske institucije i čija potraživanja ne sadrže značajnu finansijsku komponentu. Implementacija MSFI 9 omogućava poslovnim subjektima da proaktivno procenjuju očekivane kreditne gubitke, što poboljšava kvalitet finansijskih informacija i omogućava menadžmentu adekvatnije upravljanje likvidnošću. Na ovaj način, poslovni subjekti mogu preciznije odrediti očekivane kreditne gubitke i osigurati adekvatne rezerve za nenaplativa potraživanja. Usled oskudnosti stručne literature na srpskom jeziku koja obrađuje način i posledice primene MSFI 9 u nefinansijskom sektoru, ovim radom je dat doprinos u isticanju značaja MSFI 9 u proaktivnom upravljanju gubicima, planiranju likvidnosti i upravljanju portfoliom potraživanja, predstavljen je metodološki okvir za primenu MSFI 9 na potraživanja od kupaca, takođe su predstavljeni knjigovodstveni i poreski aspekt primene MSFI 9 shodno važećoj zakonskoj regulativi u Republici Srbiji. Procenom očekivanih kreditnih gubitaka poslovni subjekti, pored toga što će ispuniti zahteve profesionalne računovodstvene regulative, steći će i detaljnija saznanja o sposobnostima naplate potraživanja, kao i realniju sliku vrednosti ukupne imovine. Naredna istraživanja bi se mogla usmeriti na obim u kojem poslovni subjekti u našoj zemlji primenjuju MSFI 9, implikacije koje primena ovog standarda ima na upravljanje likvidnošću i na upravljanje rizicima poslovanja, kao i na značaj informacija o očekivanim kreditnim gubicima za finansijske i menadžere prodaje. Poželjna bi bila svakako i istraživanja o tome da li je implementacija MSFI 9 dovela do upravljanja rezultatom u poslovnim subjektima.

LITERATURA

1. Alalami, A., & Hakim, S. (2021). The impact of account receivable in companies' value: a study of saudi companies (Radwa Trading Company). *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 18(13), 1234–1242. <https://archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/8656/8068>
2. Anssari, M. A. A., & Al-Tamimi, S. A. (2023). Reviewing international financial reporting standard 9: financial instruments. *World Economics and Finance Bulletin*, 24, 28–41. <https://www.scholarexpress.net/index.php/wefb/article/view/2979/2558>
3. Bhogal, B., & Dave, G. (2021). Management of Receivables in India (A study from Food product producing companies). *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(8). <https://www.tojq.net/index.php/journal/article/view/5302/3756>
4. Bilten službena objašnjenja i stručna mišljenja za primenu finansijskih propisa. (2022). Broj 2, februar 2022, LXII.ISSN0354-3242, 27–31 <https://www.mfin.gov.rs/sr/aktivnosti-1/bilten-slubena-objanjenja-i-struna-miljenja-za-primenu-finansijskih-propisa-april-2024-godine-1>

5. Delloite (2019) IFRS 9 Financial Instruments: Applying the expected credit loss model to trade receivables using a provision matrix. As published in 'Accountancy Cyprus', the Journal of the Institute of Certified Public Accountants of Cyprus, March 2019 edition <https://www2.deloitte.com/cy/en/pages/risk/articles/ifrs-9-financial-instruments.html>
6. Gope, A., & Mitra, G. (2022). Expected Credit Loss Under IFRS-9 and Impact of COVID-19. *South Asian Journal of Management*, 29(1), 166–180. <https://www.proquest.com/openview/6b81dd3644624090fcc2afb91a0157af/1?pq-origsite=gscholar&cbl=46967>
7. Gulyás, É., & Somogyi, C. (2019). Experiences Relating to the Introduction of IFRS 9 In the Banking Sector. *Economy and Finance: English-Language Edition of Gazdaság És Pénzügy*, 6(3), 266–295. Doi: 10.33908/EF.2019.3.3
8. Jasman, J., & Aminatunnaza, A. (2023) The Quality of Banking Financial Reporting Information Before and After IFRS 9 Implementation. *Jurnal ASET (Akuntansi Riset)*, 15(2), 279–294. <https://doi.org/10.17509/jaset.v15i2.61523>
9. Krylov, S. (2020). Information and accounting support for accounts receivable management. Available at SSRN 3635413. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3635413
10. Kyiu, A., & Tawiah, V. (2023). IFRS 9 implementation and bank risk. In *Accounting Forum* (pp. 1–25). Routledge. <https://doi.org/10.1080/01559982.2023.2233861>
11. Međunarodni standard finansijskog izveštavanja 15 – Prihodi od ugovora sa kupcima chrome- https://www.mfin.gov.rs/upload/media/53BbHs_6015e75e05b7e.pdf
12. Međunarodni standard finansijskog izveštavanja 9 – Finansijski instrumenti chrome- https://www.mfin.gov.rs/upload/media/Fvxtj9_6015e6cf04564.pdf
13. Ministarstvo finansija Republike Srbije. (2020). Rešenje o utvrđivanju prevoda Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MSFI) broj: 401-00-4351/2020-16 od 10. septembra 2020. godine („Službeni glasnik RS“, br. 123/2020 i 125/2020). https://www.mfin.gov.rs/upload/media/YmjooE_6015e134ca91c.pdf
14. Norouzpour, M., Nikulin, E., & Downing, J. (2023). IFRS 9, earnings management and capital management by European banks. *Journal of Financial Reporting and Accounting*. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JFRA-06-2022-0237/full/pdf?title=ifrs-9-earnings-management-and-capital-management-by-european-banks>
15. Orbán, I., & Tamimi, O. (2023). The Impact of IFRS 9 on Financial Reporting during Covid-19 from the Point of View of Experts in Europe. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 17(4), 21–36. <http://dx.doi.org/10.14453/aabfj.v17i4.03>
16. Oreshkova, H. (2018). Introduction of 'the expected loss model' under ifrs 9 financial instruments—critiques and considerations. *Knowledge-International Journal*, 26(1), 187–199. <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/2965/2963>
17. Otrusina, M., Kulleova, A. (2019). Liquidity Values in Municipal Accounting in the Czech Republic. *Journal of Competitiveness*, 11(1), 84–98. <https://doi.org/10.7441/joc.2019.01.06>
18. Pravilnik o Kontnom okviru i sadržini računa u Kontnom okviru za privredna društva, zadruge i preduzetnike. Službeni glasnik RS, 95/2014. https://www.mfin.gov.rs/upload/media/JXHVZ2_60192526010a4.pdf
19. PwC. (2023, May 30). Provision matrix. In *GX Applying IFRS for the real estate industry – 2023 edition*. Retrieved from PwC https://viewpoint.pwc.com/dt/gx/en/pwc/industry/industry_INT/industry_INT/real_estate__1_INT/Applying-IFRS-for-the-real-est/Rental-income-accounting-by-lessors/44-Impairment-of-trade-and-lease/441-Expected-Credit-Loss/4411-Provision-matrix.html

20. Volarević, H., & Varović, M. (2018). Internal model for IFRS 9-Expected credit losses calculation. *Ekonomski pregled*, 69, chrome- http://161.53.22.65/datoteka/980958.Article_ECL_-_Volarevic_and_Varovic.pdf
21. Zakon o porezu na dobit pravnih lica, („Službeni glasnik RS“, broj 25/01 , 80/02 – dr. zakon, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 – dr. zakon, 142/14, 91/15 – dr. propis, 112/15, 113/17, 95/18, 86/19, 153/20, 118/21) Prečišćen tekst zaključno sa izmenama iz „Službeni glasnik RS“ broj 118/21 koje su u primeni od 01/01/2022) <https://www.purs.gov.rs/sr/pravna-lica/pregled-propisa/zakoni/307/zakon-o-porezu-na-dobit-pravnih-lica.html>
22. Zakon o računovodstvu („Sl. glasnik RS“, br. 73/2019 i 44/2021 – dr. zakon) <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-racunovodstvu-2020.html>

Simplified Approach to the Application of IFRS 9 to Accounts Receivable

Summary: The introduction of the new International Financial Reporting Standard 9 (IFRS 9) – Financial Instruments, besides having a significant impact on the financial sector, introduces certain innovations in the accounting treatment of financial instruments for business entities that are not financial organizations. One of the most significant changes IFRS 9 brings to non-financial business entities is a new approach to valuing the impairment of receivables from customers. Since it is common practice for non-financial institutions to not have receivables with a significant financing component, this paper presents a simplified approach to calculating the impairment of receivables from customers according to the new standard. In addition to proposing a method for calculating the impairment of receivables from customers in accordance with IFRS 9, the paper also presents the method of accounting for the calculated impairment in the first and subsequent years of applying this standard, as well as the tax aspect of valuing the impairment of receivables from the perspective of the Corporate Income Tax Law. Besides the accounting aspect of applying this standard, the paper also highlights the importance of IFRS 9 for better receivables management, liquidity management, and credit risk management faced by business entities.

Keywords: IFRS 9, customer receivables, provision matrix, expected credit losses

